

ZELENA AGENDA UKRATKO

April 2022

www.facebook.com/BalkansUnitedforCleanAir

UJEDINJEN BALKAN ZA ČIST VAZDUH

1

DEKARBONIZACIJA: AKCIJA ZA KLIMU,
ČISTA ENERGIJA I ODRŽIV TRANSPORT

2

CIRKULARNA ILI
KRUŽNA EKONOMIJA

3

BORBA PROTIV ZAGAĐENJA VODE,
VAZDUHA I ZEMLJIŠTA

4

PROIZVODNJA
ZDRAVE HRANE

5

BIODIVERZITET: ZAŠTITA I OBNOVA
PRIRODE I EKOSISTEMA

UVOD

Zelena agenda za Zapadni Balkan je instrument za ostvarivanje Evropskog zelenog dogovora u našem regionu. Evropski zeleni dogovor predstavlja prekretnicu u borbi protiv klimatskih promjena i sveobuhvatnu strategiju rasta Unije, čija implementacija treba da dovede do klimatske neutralnosti Evropske unije do 2050. godine. Potpisivanjem Sofijske deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan 10. novembra 2020. godine, zemlje ovog regiona obavezale su se na sprovođenje Zelene agende kao svojevrsne „mape“ za niz konkretnih akcija i mjera koje treba da dovedu do „niskougljeničnog“ razvoja regiona i privrednog rasta u skladu sa načelima održivog razvoja. Zelena agenda za Zapadni Balkan obuhvata pet oblasti: klima, energija i mobilnost; cirkularna (kružna) ekonomija; sprečavanje zagađenja; održiva poljoprivreda i proizvodnja hrane; i biodiverzitet.

ŠTA JE TO ZELENA AGENDA ZA ZAPADNI BALKAN?

Da bismo razumijeli Zelenu agendu za Zapadni Balkan, potrebno je da razumijemo šta je Evropski zeleni dogovor. Evropski zeleni dogovor predstavlja dugoročnu strategiju razvoja zemalja EU, koja ima za cilj sprečavanje klimatskih promjena. Posljedice klimatskih promjena već danas vidimo u prirodi, od topljenja polarnih kapa i glečera, preko ubrzanog podizanja nivoa mora, do intenzivnih toplotnih talasa, pojava novih bolesti i masovnog izumiranja različitih vrsta biljaka i životinja. Glavni krivac za ove neželjene pojave koje pogađaju našu životnu sredinu jeste emisija gasova koji izazivaju efekat staklene bašte, odnosno gasova koji poput čebeta zadržavaju toplotu u Zemljinj atmosferi i na taj način zagrijavaju planetu. Zbog toga, glavni cilj Zelenog dogovora je postizanje ugljenične neutralnosti do 2050. godine, odnosno potpuno neutralisanje količine gasova sa efektom staklene bašte koje ispuštamo atmosferu.

ŠTA SVE OVO ZNAČI ZA BALKAN?

Naš region je jedan od najranjivijih na negativne posledice klimatskih promjena.

RAST TEMPERATURE

Iako bismo izumili vremeplov i vratili se na različita mesta na Zapadnom Balkanu pre 100 godina, i dalje bismo mogli da doživimo izuzetno visoke temperature. Zamislite da u Beogradu (18. juna 1918.) doživite 44,9 stepeni celzijusa? Ako to nije dovoljno, idite malo dalje i svratite u Mostar 31. jula 1901. - 46,2! Stotinu godina kasnije, ove ekstremne temperature postale su češće. U 20. vijku, stanovnici Sarajeva su doživljavali ekstremne temperature u prosjeku samo pola dana godišnje (0,6 dana). U 21. vijeku su suočeni sa 4,3 dana u godini sa ekstremnim vrućinama. Slična situacija je i u Tirani, gde su se tokom prethodnog vijeka mogla iskusiti 1,6 dana godišnje sa ekstremnim vrućinama, a sada i do 6,6. Što se tiče apsolutnih ekstrema, ali ljetnih, na vrhu liste je, naravno, Podgorica. Glavni grad je rekorder po najvišoj temperaturi od 44, 8 stepeni koja je zabilježena 24. avgusta 2007. godine. Međutim, ako želimo da iskoristimo naš vremeplov i otputujemo u budućnost na sam

kraj 21. vijeka, sačekala bi nas scena iz naučno-fantastičnih filmova. Region Zapadnog Balkana će, imajući u vidu sadašnji rast emisija gasova sa efektom staklene bašte, pogoditi povećanje temperature od nevjerojatnih 5 stepeni. To bi značilo zagrijavanje koje Zemlja nije vidjela još od poslednjeg ledenog doba, jer za 5 °C je danas planeta toplija u odnosu na poslednje ledeno doba. U bliskoj budućnosti nas očekuje postepeno nastajanje suptropske klime na

#UjedinjeniBalk

sjever regiona Zapadnog Balkana, dok će južne i priobalne krajeve pogoditi prolongirani periodi toplotnih talasa, kao i produžavanje ljetnjeg perioda i do dva mjeseca. Za ljubitelje mora i kupanja zvuči zabavno ali lančane reakcije koje prate ovakve promjene (poput suša i poplava, nedostatka pijaće vode i hrane) svakako nisu, a pored kupovine ljetnjih stvari, potrebno je da se

snabdijemo i vodootpornom odjećom.

POPLAVE

Naime, ekstremne temperature u stopu prate i ljetnje oluje pa smo već danas

anZaČistVazduh

svedoci da u jednom danu padne količina kiše jednaka prosječnoj količini padavina koja ukupno padne tokom čitavog mjeseca. Infrastruktura zemalja Zapadnog Balkana nije u stanju da podnese ovakve nagle padavine, te nastaju poplave zbog kojih trpe saobraćaj, zdravstveni sistem, kao i poljoprivredna proizvodnja. Stanovnicima Balkana je još uvek u sjećanju 2014. godina i

katastrofalne poplave koje su potopile čitava naselja u Srbiji, BiH i Hrvatskoj. Pored obilnih padavina, lančane pojave izazvane klimatskim promjenama su požari i suše. Intenzivni požari su pogodili Albaniju, a dodatni problem su predstavljali nepristupačni predjeli do kojih je bilo teško dopremiti mehanizaciju za gašenje požara. Suše velikih materijalnih posledica već nekoliko godina unazad pogađaju region. Usled smanjenog nivoa vode u prirodnim i vještačkim jezerima, Sjeverna Makedonija je prošle godine bila primorana da uvozi struju iz inostranstva što je koštalo blizu 3.5 miliona evra. U Srbiji su se između 1950. i 2000. godine javile samo tri ekstremno sušne godine, dok se u narednih dvadeset godina desilo čak sedam takvih sušnih godina. Govoreći o ovom dvadesetogodišnjem periodu, Srbija je imala štetu od nevjerojatnih 7.5 milijardi evra na osnovu ekstremnih vremenskih prilika¹. Posledice postepenog porasta temperature su lančane i stvaraju velike promjene u ekosistemima, kao i u svim biljnim i životinjskim vrstama, posebno njihovoj rasprostranjenosti i brojnosti. Predviđa se da ekstremne vremenske prilike i svako povećanje temperature od 0.5 stepeni celzijusa dovodi do dvostrukog povećanja prisustva komaraca koji su zaraženi virusom Zapadnog Nila².

KAKO ZELENA AGENDA ODGOVARA NA OVE IZAZOVE?

Zbog svega navedenog, borba protiv klimatskih promjena je pitanje našeg opstanka, a Zelena agenda je način da borbu protiv klimatskih promjena i adaptaciju na izmjenjene klimatske uslove – sprovedemo u djelo.

Zelenu agendu za Zapadni Balkan čini 5 stubova:

- 1) Dekarbonizacija: akcija za klimu, čista energija i održiv transport
- 2) Kružna ili cirkularna ekonomija
- 3) Borba protiv zagađenja
- 4) Održiva proizvodnja hrane i održiva seoska područja
- 5) Biodiverzitet: zaštita i obnova prirode i ekosistema

1. DEKARBONIZACIJA: AKCIJA ZA KLIMU, ČISTA ENERGIJA I ODRŽIV TRANSPORT

Dekarbonizacija podrazumijeva postepeno smanjenje i na kraju potpuni prestanak korišćenja fosilnih goriva za proizvodnju energije, i prelazak na čiste, obnovljive, neograničene i održive izvore energije. Sagorijevanjem fosilnih goriva povećavamo koncentraciju gasova sa efektom staklene bašte i na taj način doprinosimo klimatskim promjenama, a uz to proizvodimo ogromnu količinu zagađenja koje završava u vazduhu, vodi i zemljištu, ugrožavajući zdravlje svih građana, stabilnost prirodnih ekosistema, zalih i dostupnost vodi i proizvodnju hrane.

Akcija za klimu je zato postala goruća tema (figurativno i bukvalno). Čuli ste vjerovatno za Pariski sporazum, čije su potpisnice gotovo sve države

¹ https://www.klimatskepromene.rs/wp-content/uploads/2020/04/cir_screen-06-04-2020_DRAFT_Study-on-the-Socio-economic-Aspects-of-Climate-Change-on-the-Republic-of-Serbia_UNDP.pdf

² <https://klima101.rs/virus-zapadnog-nila-klimatske-promene/>

na svijetu, i koje su se dogovorile da zadrže globalno povećanje prosječne temperature ispod 1,5-2°C. Zbog čega su baš ove brojke bitna? Nauka kaže da će povećanje globalne temperature od 2°C značiti da će dodatnih 411 miliona ljudi u gradskim sredinama biti izloženi nestašici vode. To je populacija gotovo 24 puta veća od broja stanovnika koju danas imaju sve zemlje regiona zajedno. Povećanje globalne temperature od 2°C znači da će biti istrebljena petina od ukupnog broja insekata, što će imati nepovratne posledice po poljoprivrednu proizvodnju. Povećanje globalne temperature od 2°C znači da će 37% stanovništva naše planete biti izloženo žestokim toplotnim talasima.³

Na emisije štetnih gasova - i zagađenje vode, vazduha i zemljišta – u velikoj mjeri utiče uglj, koji na Balkanu pretežno koristimo za proizvodnju energije. Ova sedimentna stena je ključna za proizvodnju električne ali i toplotne energije. Ipak, uglj je jedan od najprljavijih izvora energije, i prelazak na obnovljive izvore energije je ključno načelo Zelene agende. Da li ste nekada vidjeli kako izgleda predio tokom i posle eksploatacije uglja? Ogromne kotline crnog ugljenog otpada, tamni oblaci dima nadvijeni iznad dimnjaka elektrana i stanovnici koji pate od astme i drugih bolesti. S druge strane, taj isti devastirani predio može da bude prekriven plavim panelima solarne farme koji upijaju energiju sunca, koje nadgleda nepregledna armija bijelih vjetrogeneratora. Čista energija iz obnovljivih izvora, poput vjetra i sunca, koja je dostupna svima, koja ne zagađuje životnu sredinu, ne ugrožava zdravlje ljudi ni klimatski sistem – to je cilj Zelene agende. U ovoj drugoj slici, vi ne morate biti samo pasivni posmatrač, možete se i direktno uključiti u proizvodnju energije! Tako, na primjer, zajedno sa svojim sugrađanima možete da udružite snage, osnujete energetska zadruga u svom gradu, i zajedno napravite jedne solarne elektrane. Na ovaj način dobijate energiju za svoje domove. I vremenom, smanjujete svoj trošak za električnu energiju, jer je sami sada proizvodite. Ovo je i prilika za demokratizaciju energetske sistema, jer građani postaju aktivni učesnici i vlasnici energije, umjesto – kao do sada – samo potrošači.

Ključni korak bi trebalo da predstavlja „skidanje“ uglja sa našeg platnog spiska. Naravno, to ne možemo uraditi preko noći. Jutro je pametnije od večeri, tako da je potrebno pažljivo promisliti na koji način zajednice koje žive od industrije uglja mogu da imaju svoj novi početak. Posredno smanjivanje i konačno ukidanje subvencija za uglj je stanovište koje prati usvajanje Zelene agende, imajući u vidu socio-ekonomske posledice koje bi takva tranzicija ostavila na stanovništvo koje neposredno ili posredno zavisi od industrije uglja. To znači da nije dovoljno samo podržati kompanije koje prelaze sa fosilnih goriva na obnovljive izvore energije, već se postarati da mnogobrojni stanovnici u regionima u kojima se proizvodi uglj koji mogu da ostanu bez posla u energetske sektoru, sada mogu da budu zaposleni

u drugim industrijama. Nekadašnji rudar koji je udisao loš vazduh i čije se zdravlje pogoršavalo iz dana u dan sada može u bliskoj budućnosti raditi na uzgajanju usjeva za biogorivo, u sektoru održivog šumarstva, kao solarni tehničar, u seoskom turizmu - sve su ovo grane privrede koje mogu popuniti prazninu koju za sobom ostavlja napušteni kop uglja. Pored slanja uglja „u zasluženu penziju“, fosilna goriva moramo „prinudno iseliti“ i iz naših domova. Zelena agenda predviđa i pomoć za građane u prelasku na čistije alternative za grijanje domaćinstava i izlazak iz energetske siromaštva, koje je jedan od osnovnih uzroka zagađenja vazduha u regionu.

Finansijska ušteda koja se ostvaruje pri korišćenju uglja kako za proizvodnju struje, tako i za grijanje, samo je privid jer zapravo nemamo uvid u sve troškove koji nastaju korišćenjem uglja. Korišćenje uglja nosi sa sobom skrivene troškove, koji se izražavaju kroz narušeno zdravlje i skraćen životni vijek građana naših zemalja, smanjenu produktivnost na poslu, dane koje provodimo na bolovanju i pritisak na zdravstveni sistem – i ovaj račun za Zapadni Balkan može iznositi i do 8.5 milijardi evra⁴. Nismo dovoljno bogati da nastavimo sa jeftinim rešenjima!

#UjedinjeniBalkanZaČistVazduh

„Penzionisanje“ uglja neće usporiti dalji privredni razvoj, kako neki vjeruju. Do povećanja standarda cijelog regiona može se stići brže, čistije i bezbjednije uz obnovljive izvore energije. Primjera radi, Evropska unija je u poslednjih 30 godina smanjila emisiju gasova sa efektom staklene bašte praktično za četvrtinu, a u isto vreme postigla privredni rast od 60%⁵.

Do ispunjenja cilja dekarbonizacije je dug put, tako da je bitno da bude što udobniji. Izgradnja regionalnih željezničkih trasa, unapređenje riječnog transporta i implementacija pametnih sistema transporta u cilju poboljšanja logistike i smanjenja zagađenja- ovo su načela Zelene agende usmjerena na

unapređenje putne infrastrukture. U posljednje vrijeme nam je uobičajeno da koristimo naše telefone kako bismo zakazali termin za vađenje lične karte, slične benefite digitalizacije već poznajemo. Međutim, zamislite situaciju gde na svom pametnom telefonu planirate rutu za odlazak na poslovni sastanak u susjednu državu koja podrazumijeva rezervaciju električnog autobusa koji staje ispred vaše kuće. Zatim u povratku odlučujete da izbjegnute gužvu na granici tako što zakazujete mjesto na brodu koji Dunavom plovi do vašeg grada. Izlazite tačno na stajalište bicikala i otključavate svoj bicikl preko aplikacije, i uz malo korisne fizičke aktivnosti uveče svježi dolazite kući.

Još jedan od značajnih koraka kada su klimatske promjene u pitanju je i adaptacija na klimatske promjene koje su već uzele maha. Klimatske promjene već sada izazivaju vremenske nepogode velikog intenziteta, jake poplave i dugi sušni periodi postali su nešto sa čime se stanovnici našeg

⁴ Health and Environment Alliance, „Unpaid Health Bill – How thermal power plants in the Western Balkans make us sick“.

⁵ https://ec.europa.eu/clima/eu-action/climate-strategies-targets/progress-made-cutting-emissions_en

³ <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/chapter-3/>

regiona često suočavaju. Adaptacija zahtijeva od ljudi i da razmišljaju unaprijed. Tako je potrebno da se prije svega procijeni koja područja mogu biti poplavljena, gde je moguće da će doći do izlivanja rijeka i tamo podići više bedeme koji će spriječiti poplave ili smanjiti njihov intenzitet. Takođe, kako su suše postale vrlo učestale u regionu Zapadnog Balkana, periodi poplava se mogu, dobrim planiranjem, iskoristiti za pravljenje rezervi vode, koje bi kasnije poljoprivrednici mogli da koriste za navodnjavanje svojih njiva. Zelena agenda daje okvir za ove aktivnosti u regionu.

2. CIRKULARNA ILI KRUŽNA EKONOMIJA

U prirodi sve kruži, jednom uzeto se vraća i biva ponovno upotrebjeno. U prirodi sve ima svoju namenu i u prirodi ništa nije otpad, sve se iskoristi u potpunosti. Na primer, jedno veliko drvo hrasta tokom svog života iz prirode

uzima vodu (koju putem lišća oslobađa u atmosferu), koristi sunčevo svetlo, koristi brojne minerale iz zemljišta. Kada drvo padne u šumi, ono se polako razgrađuje i postaje hrana za insekte, gljive a zatim za mikroorganizme. Mikroorganizmi razgrađuju ostatke drveta, pretvaraju ih u hranu, minerale, humus i plodno zemljište u kome sada drugo drvo može da raste. I krug života se nastavlja.

Za razliku od prirodne ekonomije, naša ekonomija ne vraća u prirodu resurse. Naprotiv, uzimamo ih, upotrebimo i bacamo na deponije, gde resursi postaju otpad i opasnost po zdravlje, zagađujući životnu sredinu. Posledice takvog ekonomskog modela i upravljanja otpadom vidimo širom Balkana, od reka punih ostrva plastike, preko njiva i šuma koje su divlja smetlišta, do deponija koje gore sve češće i izazivaju ozbiljno zagađenje vazduha (poput požara koji smo videli u Vinči u leto 2021. godine).

#UjedinjeniBalkanZaČistVazduh

Drugi stub Zelene agende je kružna ili cirkularna ekonomija, kojom nastojimo da budemo štedljivi i pažljivi sa resursima koje uzimamo iz prirode. Kružna ekonomija podrazumeva da ono što iz prirode uzmemo kao sirovinu ostane što duže u upotrebi i da se, nakon upotrebe, ili upotrebi za druge namene ili reciklira. Ili, kao poslednje rešenje u nizu – ostavi na deponiji, kao otpad. To znači da kada planiramo neki proizvod razmišljamo o celom njegovom životnom ciklusu i pitamo se: koliko nam je potrebno sirovina za taj proizvod, koliko energije, vode trošimo za njegovu proizvodnju, koliko otpada pravimo tokom proizvodnje i šta ćemo sa tim otpadom da radimo. Razmišljamo, na primer, kako da napravimo frižider koji će što duže trajati, koji će u slučaju kvara moći da se popravlja, i čije ćemo sastavne delove koristiti u druge svrhe, nakon što više ne bude moguća popravka. I unapred planiramo kako ćemo upotrebiti sve sirovine koje smo iskoristili pri proizvodnji frižidera za druge namene, na primer za delove za popravku drugih frižidera, iskorišćene metale planiramo za sirovine za proizvodnju novih frižidera, neke delove ćemo iskoristiti za proizvodnju energije. I samo ono što baš nikako ne možemo da upotrebimo ponovo – završiće na deponiji.

Da bismo mogli da imamo kružnu ekonomiju, potrebno nam je moderno upravljanje otpadom (izdvajanje papira, metala, plastike, stakla i bio-otpada). U pogledu reciklaže, Srbija zaostaje za prosekom EU, budući da prosečan stanovnik naše zemlje reciklira manje od 3% proizvoda sa kojim dođe u dodir⁶, dok je evropski prosek čak 44%. Slovenci, na primer, recikliraju čak 42,5% proizvoda koje koriste.⁷

Kružna ekonomija tretira otpad kao resurs. Ovakav način funkcionisanja ekonomije ima brojne prednosti, kako za prirodu tako i za ljude. Najpre, sprečava nastajanje otpada koji vidimo svuda oko sebe, na deponijama pored puteva, u rekama, šumama. Zatim, omogućava stvaranje novih poslova (na primer u sektoru popravki, reciklaži itd.) i pospešuje korišćenje lokalno dostupnih sirovina. Dalji razvoj baziran na principima kružne ekonomije ima veliki potencijal za zemlje Zapadnog Balkana. Uz nove poslove, kroz primenu principa cirkularne ekonomije privreda našeg regiona postaće i produktivnija. Trenutno zaostajemo za evropskim prosekom, budući da za istu količinu upotrebljenih prirodnih resursa, proizvedemo i do 7 puta manju ekonomsku vrednost⁸.

3. BORBA PROTIV ZAGAĐENJA VODE, VAZDUHA I ZEMLJISTA

Danas smo u mogućnosti da pokrenemo mobilnu aplikaciju i vidimo ikonicu nasmijane osobe, ili u poslednje vrijeme češće, ikonicu osobe koja nosi gas masku, što nam ukazuje da je vazduh prekomjerno zagađen i da ne treba da izlazimo napolje. Građani Zapadnog Balkana izloženi su zagađenju vazduha znatno više nego građani ostalih delova Evrope. Preko 30 000 ljudi na Zapadnom Balkanu godišnje privremeno izgubi život usled visokih koncentracija suspendovanih čestica u vazduhu⁹.

Građani se često pitaju - kako da budemo sigurni da dobijamo tačne podatke? Zelena agenda predviđa uspostavljanje pouzdanih i modernih sistema za

⁶ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf - s. 8

⁷ <https://balkangreenenergynews.com/slovenia-ranks-third-on-list-of-top-10-countries-with-most-recycled-waste/>

⁸ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf, s. 7

⁹ EEA – Air Quality in Europe in 2020, s. 108

praćenje kvaliteta vazduha, njihovo usklađivanje sa evropskim standardima, kao i ozvaničenje regionalne saradnje o praćenju zagađujućih materija. Zelena agenda nam daje podršku da smanjimo emisije zagađujućih materija u vazduh, primjenimo standarde koji štite životnu sredinu i zdravlje građana. Međutim, sem tehnologije, standarda i propisa, Zelena agenda insistira na političkoj posvećenosti od strane vlada država regiona i regionalnoj saradnji.

Takođe, ove obaveze nije dovoljno samo ograničiti na vazduh. Isti princip regionalne saradnje i monitoringa moramo primjeniti i na vode i zemljište. Uzmimo za primjer stanovnike ruralnog područja u okolini Dunava. Zbog blizine reke imaju pristup pijaćoj vodi, ali uglavnom nisu obuhvaćeni sistemom za prikupljanje i obradu kanalizacione otpadne vode. Stoga njihove otpadne vode odlaze direktno u podzemne rezervoare ili površinske vode. Iz istih izvora koriste vodu za piće i vodu za navodnjavanje njiva i voćnjaka, zbog čega su često u situaciji da nijesu u mogućnosti da koriste vodu zbog prekomjernog sadržaja nitratata ili neispravnog bakteriološkog sastava. Zato je neophodno da se razvijaju tehnologije za prečišćavanje otpadnih i kanalizacionih voda, koje bi doprinjele tome da reke cijelim tokom budu zaštićene, a stanovništvo ima pristup pijaćoj vodi. U ovom slučaju od velikog

#UjedinjeniBalkanZaČistVazduh

značaja je i regionalna saradnja država kroz koje protiče određena rijeka, da zajedničkim projektima i rješenjima održavaju kvalitet vodotoka. Sa druge strane, zemljište se u erozijom razara mnogostruko brže nego što se prirodnim procesom regeneriše. Srbija, Crna Gora i Albanija su posebno pogođene erozijom. Albanija gubi oko 45 hektara zemlje godišnje¹⁰, dok je u Srbiji ugroženo 80% poljoprivrednog zemljišta¹¹. Najzad, u Crnoj Gori je ugrožen čak i Bokokotorski zaliv zbog različitih uticaja koje izaziva čovekova djelatnost. Zelena agenda iskazuje značaj pošumljavanja kao jedan od načina borbe protiv procesa erozije. Šume regulišu oticanje vode, zatim njeno upijanje i konačno njeno trajno zadržavanje.

4. PROIZVODNJA ZDRAVE HRANE

Kako je zemljište, kao i voda, osnova na kojoj se zasniva poljoprivreda čitavog

¹⁰ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkans_en.pdf, s. 11

¹¹ <https://klima101.rs/kvalitet-zemljišta-u-srbiji/>

regiona, na ovaj stub Zelene agende se nadovezuje i sledeći, odnosno zaštita poljoprivredne proizvodnje.

Poljoprivreda, zajedno sa stočarstvom, šumarstvom i ribolovom je istorijski veoma značajan dio života ljudi na ovim prostorima, kako za proizvođače, tako i za potrošače. Na Zapadnom Balkanu mali proizvođači i dalje su zaslužni za veliki procenat hrane koji se proizvede, a poljoprivreda doprinosi sa oko 10% bruto društvenom proizvodu regiona.

Primjenom Zelene agende teži se proizvodnji hrane boljeg kvaliteta, na način koji ne šteti životnoj sredini i uz primjenu tehnoloških inovacija. Tako bi, na primjer, poljoprivrednici iz našeg regiona mogli da unaprijede produktivnost svoje proizvodnje praćenjem podataka dobijenih putem satelitskih snimaka, o potencijalnim vremenskim nepogodama, koji bi im omogućili da pravovremeno zaštite svoje usjeve. Sa druge strane, detaljna analiza klimatskih uslova zemalja Zapadnog Balkana, kao i analiza biljnog i životinjskog svijeta i prisustva određenih štetočina, može pomoći poljoprivrednicima u izboru kulture koja bi najuspješnije rasla na njihovim njivama. Ovakav princip

nepogoda, kao što su poplave ili oluje, reguliše smjenu godišnjih doba i klimatske uslove od kojih zavisimo. Sve ovo što nam dolazi iz prirode, a što često uzimamo zdravo-za gotovo, su usluge ekosistema bez kojih naše društvo ne bi moglo da postoji.

Zašto nam je važan biodiverzitet? Biodiverzitet je, u stvari, raznolikost biljnog i životinjskog svijeta koji nas okružuje, i što je ta raznolikost veća, priroda je otpornija na požare, poplave, pojave bolesti, promjene klime. Što je priroda otpornija, u boljoj je mogućnosti da nam i dalje pruža sve usluge ekosistema od kojih zavisimo. Tako, na primjer, bogate i raznolike priobalne šume sprječavaju poplave ili smanjuju njihovu jačinu. Veća raznolikost insekata oparašivača može doprinosti uspješnijem oparašivanju voća i drugih biljaka koje uzgajamo, a samim tim i povećava prinose hrane. Zapadni Balkan se može pohvaliti sa bogatstvom staništa i vrsta, a u ovom djelu Evrope mogu se pronaći mnoge vrste koje žive samo tu, u našem regionu i koje zovemo endemske vrste. Sve ove vrste su neophodne kako bi se usluge ekosistema od kojih zavisimo održale.

#UjedinjeniBalkanZaČistVazduh

bi doprineo i smanjenu korišćenja pesticida, đubriva i drugih sredstava, čime bi se spriječilo zagađenje zemljišta, ali i vode i smanjio se negativan uticaj poljoprivrede na okolinu. Na ovaj način bi se i povećao kvalitet hrane koju jedemo, ali bi korišćenje inovacija u tehnologiji pomoglo da prerađeni poljoprivredni proizvodi budu boljeg kvaliteta. Prerađenu hranu bi takođe pratilo unapređenje u transparentnom označavanju sadržaja proizvoda, što bi omogućilo nama kao potrošačima da budemo bolje informisani prilikom odabira hrane koju konzumiramo i kupujemo.

5. BIODIVERZITET: ZAŠTITA I OBNOVA PRIRODE I EKOSISTEMA

Regulisanjem upotrebe pesticida će mnogi insekti biti manje ugroženi, što je bitno i za peti stub Zelene agende odnosno zaštitu i obnovu biodiverziteta i ekosistema.

Priroda nam omogućava život na zemlji kakav znamo: obezbeđuje nam vodu, hranu, čist vazduh, ljekovite materije, štiti nas od različitih

#UjedinjeniBalkanZaČistVazduh

Peti stub Zelene agende teži da zaustavi gubitak biodiverziteta, dalje nestajanje šuma i gubitak zemljišta i omogući obnavljanje ekosistema i biodiverziteta na teritoriji Zapadnog Balkana. Da bi se to postiglo potrebno je da zemlje našeg regiona zajedno izrade strateške planove za zaštitu prirode i biodiverziteta i zajedno ih sprovedu. Potrebno je da zajedno napravimo i planove obnove šumskih predela, kao i sprečavanje sječe šuma, što trenutno predstavlja veliki problem u nekim od zemalja Zapadnog Balkana. Da bi se očuvanje biodiverziteta i ekosistema dodatno poboljšalo, Zelena agenda će podsticati saradnju među našim državama, a posebno saradnju između institucija koje se bave zaštitom prirode i istraživanjem sa ciljem da se uspostavi zajednički Informativni centar za biodiverzitet Zapadnog Balkana. Cilj ove saradnje, ali i uspostavljanja zajedničkog informativnog centra je da se istraže, sa jedne strane, mogućnosti i načini očuvanja biodiverziteta, ali sa druge strane i mogućnosti razvijanja rješenja za odbranu od uticaja klimatskih promjena, koja se zasnivaju na prirodi.

Marko Pajović, Tatjana Avramović, Lazar Jovčić, Mirjana Jovanović, Ognjan Pantić for the Balkans United for Clean Air network, European Fund for the Balkans 2022. All rights reserved. The views expressed in this publication are those of the author(s) and do not necessarily represent the positions or views of the European Fund for the Balkans.

You are welcome to quote and use these finding in your own published work on the condition that you cite EFB as commissioner of the research, and provide a link to the publication on the EFB website:

www.balkanfund.org

BALKANS UNITED FOR CLEAN AIR

UJEDINJEN BALKAN
ZA ČIST ZRAK

BALLKANI I BASHKUAR
PËR AJËR TË PASTËR

ОБЕДИНЕТ БАЛКАН
ЗА ЧИСТ ВОЗДУХ

UJEDINJEN BALKAN
ZA ČIST VAZDUH

PRINTED ON RECYCLED PAPER